

Rudziński, Eugeniusz

Zagraniczna działalność Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 13/3, 345-364

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EUGENIUSZ RUDZIŃSKI

ZAGRANICZNA DZIAŁALNOŚĆ POLSKIEGO ZWIĄZKU
WYDAWCÓW DZIENNIKÓW I CZASOPISM

Utworzenie zrzeszenia wydawców dzienników i czasopism na ziemiach polskich rozważane było jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny światowej, a następnie w czasie jej trwania. Ogromne zróżnicowanie polityczne i zatowarowanie prasy po zakończeniu wojny spychało jednak zagadnienia gospodarczo-organizacyjne na dalszy plan. Dopiero w 1928 r., w gronie głównie wydawców warszawskich, podjęto konkretne prace w celu utworzenia związku¹. Wydawcami tymi byli Feliks Ludwik Fryze, wydający wówczas „Kurier Poranny” i „Przegląd Wieczorny”, Antoni Lewandowski — wydawca „Expresu Porannego” i „Kuriera Czerwonego”, Feliks Mrozowski i Konrad Olchowicz — wydawcy „Kuriera Warszawskiego”, Mieczysław Niklewicz — wydawca „Gazety Warszawskiej”, Edward Pawłowski — dyrektor naczelny „Kuriera Poznańskiego” i „Orędownika Wielkopolskiego”.

Do prac podjętych przez ten zespół włączony został Stanisław Kauzik, który następnie objął stanowisko dyrektora Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism (dalej skrót PZWDiC) sprawował je do wybuchu drugiej wojny światowej, odgrywając w PZWDiC ważną rolę przez cały czas pełnienia swej funkcji. Do rozpoczętych działań organizacyjnych przystąpili następnie: Marian Dąbrowski — wydawca i Mieczysław Dobija, wówczas dyrektor naczelny „Ilustrowanego Kuriera Codziennego” w Krakowie, a także Kazimierz Młynarski reprezentujący Tadeusza Kobyłańskiego — wydawcę „ABC” w Warszawie.

Oprócz udziału w pracach organizacyjnych wymienione wyżej wydawnictwa ponosiły w latach 1928—1929 wszystkie koszty finansowe związane z utworzeniem związku oraz wybudowały specjalny Pawilon Prasowy na Powszechnej Wystawie Krajowej.

¹ *Praca nad utworzeniem i rozwojem Związku Wydawców*, „Prasa”, 1939, nr 2, s. 26—28.

Polski Związek Wydawców Dzienników i Czasopism wciągnięty został do rejestru Stowarzyszeń i Związków w dniu 22 X 1928 r. przez Komisarza Rządu na m. st. Warszawę. Statut zatwierdzony został bez zmian w treści i formie uchwalonej przez założycieli związku². Główne zadania tej instytucji sformułowane zostały następująco w pierwszym paragrafie statutu: „W celu rozwoju i udoskonalenia prasy periodycznej w Państwie Polskim, reprezentacji i obrony interesów wydawnictw periodycznych oraz unormowania ich wzajemnych stosunków powstaje ogólnopolskie zrzeszenie pod nazwą »Polski Związek Wydawców Dzienników i Czasopism«”³.

Powołanie do życia Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism miało niewątpliwie istotne znaczenie dla działalności prasowej w kraju. Zarówno niski poziom czytelnictwa, jak i słaby rozwój przemysłu i handlu, nie sprzyjający wpływom z ogłoszeń, stwarzały bardzo trudne warunki finansowe dla większości periodyków. Brak zrzeszenia wydawców mających przecież wiele wspólnych problemów nie pomagał

² Protokół pierwszego posiedzenia Zarządu Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism w dniu 24 października 1928 r. Archiwum Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich. Polski Związek Wydawców, paczka 4, teczka 30.

³ W paragrafie drugim statutu zadania związku omówione zostały bardziej szczegółowo: „Cel ten Związek osiąga z zachowaniem obowiązujących przepisów, między innymi w sposób następujący: a) bada warunki pomyślnego rozwoju ruchu wydawniczego w Państwie Polskim oraz warunki rozwoju prasy periodycznej za granicą; b) reprezentuje interesy zbiorowe wydawnictw i przedsiębiorstw prasowych wobec władz, instytucji i przedsiębiorstw państwowych, samorządowych oraz wobec instytucji i związków publicznych (gospodarczych, społecznych i zawodowych); c) deleguje swych przedstawicieli do udziału w pracach urzędów, instytucji i przedsiębiorstw państwowych, samorządowych oraz instytucji lub związków gospodarczych i społecznych, na ich zaproszenie; d) występuje z inicjatywą zamierzeń gospodarczych; e) porozumiewa się z czynnikami gospodarczo-społecznymi Państwa Polskiego i państw obcych; f) organizuje względnie współdziała w organizowaniu w państwie instytucji gospodarczych, społecznych i zawodowych, dotyczących wszystkich dziedzin, związanych z ruchem wydawniczym; g) zwołuje zjazdy wydawców: ogólnokrajowe i lokalne oraz organizuje wystawy prasy; h) organizuje kooperatywy i przedsiębiorstwa wydawnicze oraz przedsiębiorstwa przemysłowe i handlowe, związane z działalnością wydawniczą jako osobne jednostki prawne, a mianowicie: papiernie, drukarnie, hurtownie papieru, materiałów drukarskich, kolportażu i kantory pism, biura ogłoszeń, agencje i biura prasowe, korespondencyjne itp., i) wydaje pisma, publikacje i odezwy; j) zakłada i prowadzi lub popiera wszelkiego rodzaju instytucje prasowe oraz zakłady wyszkolenia, jak to: muzea prasowe, kursy zawodowe dziennikarskie, graficzne, drukarskie itp.; k) rozstrzyga spory i zatargi między członkami PZWDiC za pośrednictwem stałego sądu Związku bądź też sądów specjalnych, powoływanych dla załatwienia poszczególnych spraw; e) interweniuje w zatargach między członkami Związku a członkami zrzeszeń i korporacji zawodowych, prasowych, dziennikarskich, drukarskich i innych” (*Statut Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism*, wydanie II, Warszawa 1931, s. 3—4).

w podnoszeniu powagi i zawodowego poziomu, jak i poprawy materialnej sytuacji prasy. Łatwiej jeszcze dawały sobie radę zasobniejsze wydawnictwa, ale czasopisma słabsze, przede wszystkim prowincjonalne, borykały się z licznymi bólączkami i anomaliami związanymi ze stosunkami kolportażowymi, ogłoszeniowymi, papierniczymi, pocztowymi, drukarskimi, kredytowymi, stosunkiem władz państwowych do prasy itd.

Dlatego nie pozbawione racji były następujące spostrzeżenia na temat PZWDiC: „Śmiało powiedzieć można, iż utworzenie tej organizacji jest nie tylko otwarciem okresu nowych, doniosłych możliwości rozwojowych prasy polskiej, ale niezmiernie ważkim faktem społecznego, narodowego i państwowego życia Polski. Aksjomatem jest bowiem olbrzymi wpływ prasy na całe polityczne, gospodarcze, społeczne i kulturalne życie narodu i państwa, na kierunek i natężenie rozwoju tego życia. A znaczenie produkcji wydawniczej, ujęcie jej w ramy organizacji zawodowej, to podniesienie jej poziomu ideowego, to usprawnienie jej pod względem zawodowym, to wzmożenie jej zdolności do należytego spełniania tej ogromnej roli, do jakiej jest z natury rzeczy powołana. Praca nad ugruntowaniem i wzmocnieniem PZWDiC jest pracą nie tylko dla wydawców, ale i dla państwa”⁴.

Już w roku 1930 Związek skupiał wszystkie dzienniki i prawie wszystkie czasopisma, których nakład przekraczał 10 000 egzemplarzy, oraz liczne czasopisma o niższych nakładach. Biorąc pod uwagę ilość zużywanego papieru, reprezentował około 83% produkcji przedsiębiorstw wydawniczych⁵. Ożywiona działalność Związku, prowadzona od samego początku jego istnienia przez Radę, Zarząd, sekcje i komisje związku, koncentrowała się wokół następujących zagadnień⁶: rozpatrywano sprawy zniżek składek członkowskich dla mniejszych wydawnictw prowincjonalnych; rozpoczęto wydawanie legitymacji Związku członkom rzeczywistym i podjęto starania o przyznanie im ulg i ułatwień szczególnie na krajowych i zagranicznych kolejach, na liniach lotniczych, w telegrafii i telefonach, zniżek w opłatach za wizy w paszportach zagranicznych, w uzdrowiskach, teatrach itd.

Z inicjatywy Związku podjęte zostały w porozumieniu z Sejmem prace nad ustawą o zawodzie dziennikarskim⁷, m. in. przewidującą powstanie Izb Prasowych skupiających dziennikarzy i wydawców. Związek ogłosił ankietę wśród różnych wydawnictw dotyczącą obsługi informa-

⁴ F. Głowiński, *O jednolitej organizacji prasy*, „Prasa”, 1930, nr 1, s. 3.

⁵ *Z działalności Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism*, tamże, 1930, nr 1, s. 11–17.

⁶ *Op. cit.*

⁷ Protokół z drugiego posiedzenia Zarządu Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism w dniu 16 listopada 1928 r. ASDP, PZW, paczka 4, teczka 30.

cyjnej i ogłoszeniowej prowadzonej przez Polską Agencję Telegraficzną. Zabiegał także o zniżki celne w przywozie maszyn drukarskich nie produkowanych w kraju oraz farb drukarskich. Podjęte zostały starania o poprawienie rozkładu jazdy PKP, w celu stworzenia bardziej korzystnych warunków dla kolportażu prasy, a także zabiegi nad utrzymaniem ulg taryfowych na przewóz papieru rotacyjnego. Uzyskano decyzje niepodwyższania taryfy pocztowej za przesyłanie i dostarczanie dzienników i czasopism ogólnoinformacyjnych oraz inicjowano usprawnienia i uproszczenia w pocztowym kolportażu prasy. Podjęte zostały prace nad otrzymaniem ulg podatkowych dla wydawnictw prasowych nie posiadających własnych drukarni. Czołowe miejsce w działalności Związku zajmowały sprawy ogłoszeń prasowych, stanowiące jedną z głównych bolączek wydawniczych, a także sprawy kolportażu czasopism. Od lipca 1930 r. PZWDiC rozpoczął wydawanie własnego periodyku pt. „Prasa”, który spotkał się z przychylnym przyjęciem także na terenie międzynarodowym.

Prace rozpoczęte przez Związek dotyczyły wielu zagadnień najistotniejszych dla wydawców i całej prasy. Od początku powstania tej organizacji prace prowadzone były z dużym rozmachem, a w miarę upływu czasu rozszerzony był zakres i zasięg działania PZWDiC. W dużym stopniu świadczy o tym stale wzrastająca liczba członków Związku, która kształtowała się następująco w poszczególnych latach⁸:

1929 —	45	przedsiębiorstw	wydawniczych
1931 —	80	„	„
1932 —	96	„	„
1933 —	108	„	„
1934 —	116	„	„
1935 —	121	„	„
1936 —	131	„	„
1937 —	140	„	„
1938 —	147	„	„
1 III 1939 —	161	„	„

Całokształt prac PZWDiC wymaga odrębnego omówienia. Zarysowany powyżej etap działania związku w okresie początkowym m. in. pozwolił na wyjście poza granice kraju. Bowiem istotne zagadnienia dotyczące działalności wydawniczej i prasowej wymagały współdziałania i uczestnictwa międzynarodowego.

Pierwsze poważniejsze kontakty Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism z zagranicą powiązać można z wizytą H. Kuypersa, wydawcy największego holenderskiego dziennika katolickiego „De

⁸ *Prace nad utworzeniem i rozwojem Związku Wydawców, „Prasa”, 1939, nr 2, s. 30.*

Maasbode”, wiceprezesa holenderskiego Związku Wydawców Dzienników, który przebywał w Polsce w ostatnich dniach listopada 1932 r. na zaproszenie Polskiego Związku Wydawców. Już w kilka dni po powrocie do Holandii, 4 XII, opublikował on w wydawanym przez siebie dzienniku obszerny opis pobytu pt. *Podróż do Polski*. W swym artykule, nader życzliwie omawiającym sytuację w naszym kraju, m. in. wspominał o pozytywnej działalności Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism oraz działalności Wydziału Prasowego polskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁹. Wizyta Kuypersa w Polsce znalazła odbicie w prasie europejskiej. M. in. „Zeitung Verlag” — organ niemieckiego Związku Wydawców w specjalnej korespondencji z Holandii z dnia 24 XII 1932 scharakteryzował propagandową działalność Polskiego Związku Wydawców i nieprzychylnie skomentował artykuł holenderskiego wydawcy.

Stosunkowo szybko, przy okazji uczestnictwa w pierwszej międzynarodowej konferencji wydawców obradującej w Hadze, miała miejsce rewizyta dyrektora Polskiego Związku Wydawców S. Kauzika w redakcji „De Maasbode”. Przyjmowany niezwykle serdecznie zwiedził on Holandię i zapoznał się bliżej z wydawcami i redaktorami gościnnego dziennika, jak również z działalnością prasy holenderskiej. Jak sam stwierdzał „zalicza dni spędzone w Holandii do niezapomnianych dni pełnych wzruszeń głębokich i bardzo pouczających. Przeświadczony jest, że nawiązana nić tradycyjnej przyjaźni polsko-holenderskiej pozwoli w krótkim czasie zadzierzgnąć mocne więzy celem podjęcia wspólnej współpracy nad zbudowaniem podstaw pokojowego współżycia narodów”¹⁰.

Kolejny przejaw zagranicznej aktywności PZWDiC związany był z wizytą złożoną w kwietniu 1933 r. przez prezesa Rady Związku Feliksa Mrozowskiego w zarządzie wydawnictwa „Journal”, jednego z czterech największych organów informacyjnych prasy francuskiej. Po pobycie w wydawnictwie F. Mrozowski odwiedził Izbę Deputowanych. Pierwszy wiceprezes Komisji Spraw Zagranicznych poseł Soulier witając gościa zapewnił go o uczuciach trwałej przyjaźni parlamentu francuskiego dla narodu i państwa polskiego, z którym sojusz Francja ceni sobie wysoko. Na zakończenie stwierdził, że „społeczeństwo francuskie dowiedziało się z radością o przystąpieniu Polski do ugrupowania Małej Ententy, ponieważ blok Polski i Małej Ententy stanowiłby w chwili obecnej naj-

⁹ *Echa pobytu w Polsce p. Kuypersa, wydawcy dziennika holenderskiego „De Maasbode”*, tamże, 1932, nr 12; 1933, nr 1 i 2, s. 26—27.

¹⁰ St. [aniszaw] K. [auzik]. *Pięć dni w Holandii. Rewizyta przedstawiciela Polskiego Związku Wydawców złożona panu H. Kuypersowi, wydawcy dziennika „De Maasbode”*, „Prasa”, 1933, nr 3—6, s. 15.

większą gwarancję przeciwko zakusom rewizyjnym, będącym istotnym niebezpieczeństwem nie tylko dla państw Europy środkowo-wschodniej, lecz także dla Francji”¹¹. W dalszym ciągu wizyta u wydawców pism francuskich przerodziła się w manifestację polityczną, której inicjatorzy podkreślali wspólnotę interesów polsko-francuskich, a także doprowadziła do zbliżenia wydawnictw obu krajów.

Zagraniczna aktywność Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism w końcu 1932 r. i w pierwszej połowie 1933 r. nie była przypadkowa. Wiązała się ona ściśle przede wszystkim z ówczesną sytuacją międzynarodową, wzmożoną działalnością niemieckich kół rewizjonistycznych tuż przed dojściem do władzy i po objęciu urzędu kanclerskiego przez Hitlera 30 I 1933 r. Zaniepokojone tą akcją państwa sąsiadujące z Niemcami, w tym także Polska, wzmogły prasowo-propagandowe działania na terenie międzynarodowym¹². Aktywna działalność międzynarodowa PZWDiC w tym okresie odbywała się zapewne nie bez inspiracji polskiego MSZ, nie umniejszając własnej patriotycznej i wynikającej z założeń związku inicjatywy. Dowodzić tego może oświadczenie prezydium Rady i Zarządu Głównego Związku, uchwalone 30 V 1933 r., rozesłane w wersji obcojęzycznej do zagranicznych organizacji wydawniczych, protestujące przeciwko tendencyjnej propagandzie skierowanej przeciwko polskości Pomorza. W oświadczeniu tym można przeczytać m. in.: „Każda próba zamachu na dostęp Polski do morza jako cios skierowany przeciwko niezawisłości politycznej i gospodarczej Państwa Polskiego spotyka się ze zdecydowanym odporem całego Narodu Polskiego. Dostęp Polski do morza stanowi jedną z głównych gwarancji pokoju europejskiego, a każde usiłowanie zmiany stanowi zarzewie nowej wojny”¹³.

Odezwa Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism do czekała się reperkusji ze strony niemieckiej na arenie międzynarodowej. M. in. poselstwo polskie w Buenos Aires informowało Związek w końcu grudnia 1933 r., że poselstwo niemieckie w Limie nadesłało do prasy południowoamerykańskiej wyjaśnienia w sprawie oświadczenia wydawców polskich dotyczącego Pomorza¹⁴. Jak komentowali autorzy listu, ze zbadania tekstu wynikało, że opracowany on został w centrali w Berlinie¹⁵.

¹¹ *Francusko-polska manifestacja prasowa. Pobyt p. Feliksa Mrozowskiego, prezesa Rady Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism w Paryżu, tamże, 1933, nr 3—6, s. 13.*

¹² Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych. P. VI, wiązka 59,7.

¹³ *W obronie Pomorza*, „Prasa”, 1933, nr 3—6, s. 4.

¹⁴ Archiwum Akt Nowych. MSZ 7787, karta 17.

¹⁵ Dyrekcja Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism usiłowała podnieść ten problem w liście do polskiego MSZ jeszcze w kwietniu 1934 roku. Jednak w nowej sytuacji w politycznych stosunkach polsko-niemieckich odpowiedź

Wydaje się, że również w kontekście powyżej scharakteryzowanej sytuacji należy rozpatrywać przede wszystkim udział PZWDiC w pierwszej międzynarodowej konferencji przedstawicieli związków wydawców obradującej w Hadze w dniach 12 i 13 V 1933 r.¹⁶ Zwołana ona została z inicjatywy Szwajcarskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism, który wspólnie ze związkiem holenderskim i polskim przedstawił w Sekretariacie Ligi Narodów propozycje w sprawie konieczności utworzenia międzynarodowej federacji związków wydawców oraz konieczność powoływania przedstawicieli związków wydawców do współpracy na terenie międzynarodowym, kiedy na porządku dziennym stoją sprawy dotyczące prasy.

Oprócz wyżej wymienionych związków w konferencji brali udział przedstawiciele wydawców belgijskich i francuskich, a zatem znowu państw, które w poważnym stopniu mogły się czuć zagrożone rewizjonistycznymi tendencjami przejawianymi przez Niemcy. Ponadto listownie zgłosiły swój akces do konferencji związki z Austrii, Hiszpanii i Norwegii.

Niezależnie od innych ważnych ustaleń dotyczących interesów zawodowych wydawców, na pierwszy plan wysuwał się wniosek złożony w imieniu PZWDiC przez Stanisława Kauzika dotyczący rektyfikacji fałszywych wiadomości publikowanych w prasie. Wniosek ten, uchwalony przez konferencję haską, miał być przedmiotem porządku dziennego międzynarodowej konferencji prasowej, która obradować miała w Madrycie jesienią 1933 r. Opublikowany on został następnie w specjalnym numerze „Prasy” w języku francuskim — organie Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism. Jego najistotniejsza część miała następujące brzmienie:

„Considérant que la publication et la propagation de nouvelles et d'articles faux et tendancieux, ou bien de nouvelles et d'articles exagérés, ainsi que la publication de fausses données et de documents pareils peuvent provoquer des malentendus fâcheux entre les nations et devenir la cause d'un grave danger pour la paix du monde;

Considérant que la lutte contre les informations et les opinions tendancieuses ou fausses doit être immédiate et efficace et effectuée, en premier lieu, au moyen de la rectification;

Considérant que les législations nationales dans de rares cas seulement renferment des règlements sur le droit de rectification, et là où elles les renferment, elles ne donnent pas de garantie suffisante que la

adresata zawarta została w odrębnej adnotacji stwierdzającej, że „[...] sprawy tej obecnie nie należy ujawniać na terenach obcych” (jak wyżej).

¹⁶ St[anisław] K[auzik], *Międzynarodowa Federacja Związków Wydawców Dzienników i Czasopism*, „Prasa”, 1933, nr 3—6, s. 14.

rectification sera insérée rapidement et dans l'étendue indispensable, et que principalement les législations nationales ne donnent pas la garantie suffisante dans le domaine de la rectification des fausses nouvelles et des opinions atteignant un État étranger et ses fonctionnaires:

1. La Conférence décide de proposer aux organisateurs du Congrès de la Presse à Madrid, la mise à l'ordre du jour de la Conférence de Madrid de la question du droit de réponse¹⁷.

W dalszym ciągu wniosku przewidziano utworzenie komisji stowarzyszeń wydawców w celu opracowania porozumień międzynarodowych zobowiązujących poszczególne kraje do prostowania fałszywych informacji prasowych.

Na konferencji haskiej omawiano także inne kwestie, które miały być przedmiotem rozważań październikowej madryckiej konferencji prasowej lub najbliższego posiedzenia Międzynarodowej Federacji Związków Dyrektorów i Wydawców Dzienników¹⁸ (Fédération Internationale des Associations de Directeurs et d'Éditeurs de Journaux — FIADEJ). Dotyczyły one: 1) utworzenia międzynarodowej agencji telegraficznej; 2) działalność obcych agencji na terenie poszczególnych krajów; 3) konkurencji radia wobec prasy zarówno w dziedzinie informacji, jak i ogłoszeń; 4) zagranicznych biur ogłoszeń; 5) wzajemnej ochrony wydawnictw przed niewypłacalnymi inserantami zagranicznymi; 6) kolportażu dzienników i czasopism na terenie międzynarodowym wobec istnienia monopolu kolportażowych; 7) drożyzny papieru; 8) stanowiska związku wydawców wobec Międzynarodowego Trybunału Dziennikarskiego; 9) międzynarodowego dowodu tożsamości wydawców i dziennikarzy. We wszystkich powyższych propozycjach osiągnięto całkowite uzgodnienie stanowisk.

Przedstawiciele związków uczestniczących w konferencji haskiej ukonstytuowali się w Komitet Wykonawczy Międzynarodowej Federacji Związków Dyrektorów i Wydawców Dzienników. Na prezesa Federacji wybrano Szwajcara Rietmanna, na wiceprezesa Holendra Henyego.

II Konferencja Międzynarodowej Federacji Związku Dyrektorów i Wydawców Dzienników odbyła się w dniach 5, 6 i 8 XI 1933 r. w Madrycie przed rozpoczęciem Międzynarodowej Konferencji Rządowych Biur Prasowych i Przedstawicieli Organizacji Prasowych¹⁹. To ostatnie spotkanie i wzmoczona akcja prasowa na płaszczyźnie między-

¹⁷ *Page internationale nr 2. Conférence des Associations de directeurs et d'éditeurs de journaux*, tamże, 1933, nr 3—6, s. 10.

¹⁸ St[anisław] K[auzik], *Międzynarodowa Federacja Związków Wydawców Dzienników i Czasopism*, tamże, 1933, nr 3—6, s. 14.

¹⁹ *Międzynarodowa konferencja w sprawach wydawniczych i prasowych w Madrycie*, „Prasa”, 1934, nr 11, 12, 1, s. 9—13.

narodowej, o czym wyżej wspomniano, były zapewne główną przyczyną ponownych obrad przedstawicieli FIADEJ jeszcze w 1933 r. Oprócz przewodniczącego Międzynarodowej Federacji a zarazem reprezentanta wydawców szwajcarskich Rietmanna w obradach uczestniczyli: dyrektor sekcji informacji Ligi Narodów — Pelt, wiceprezes Federacji i przedstawiciel wydawców holenderskich — Henny, belgijskich wydawców prowincjonalnych — Reynders, polskich — Kauzik i Mrozowski oraz w charakterze obserwatorów: w imieniu wydawców hiszpańskich — Lagunilla Innaritu, wydawców brukselskich — Wienne, oraz prezes Faszystowskiego Związku Wydawców Włoskich — Silvestri.

Potwierdzając uchwałę podjętą w Hadze konferencja postanowiła kontynuować wydawanie „page internationale” jako dodatku do publikacji periodycznych — organów prasowych związków wydawców. Zgłoszone zostały także propozycje dotyczące międzynarodowych zasad uregulowania sprawy ogłoszeń, zagranicznego kolportażu dzienników, zniżki dla prasy w rozmowach telefonicznych, ulg w taryfie pocztowej. Propozycje powyższe miały być przedyskutowane na kolejnej konferencji Międzynarodowej Federacji w Paryżu w roku 1934.

Głównym jednak przedmiotem obrad konferencji FIADEJ były sprawy związane z II Międzynarodową Konferencją Rządowych Biur Prasowych i przedstawicieli organizacji prasowych, obradującą w Madrycie w dniach 7—11 XI 1933 r. Znowu, podobnie jak w Hadze, dyskutowano sprawę prostowania fałszywych wiadomości prasowych.

Polski Związek Wydawców Dzienników i Czasopism przygotował na obrady obszerny pięćdziesięciostronicowy memoriał w języku francuskim składający się z dwu części. W pierwszej — prof. Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie dr Julian Nowotny dokonał szczegółowego przeglądu ówczesnego stanu ustawodawstwa w poszczególnych krajach w kwestii sprostowań w prasie. W drugiej — przedstawione zostało memorandum w sprawie przeciwdziałania skutkom szkodliwych informacji prasowych na forum międzynarodowym.

Główne tezy memoriału sprawadzały się do tego, że obok środków represyjnych (sankcji karnych) i prewencyjnych (ulepszenia międzynarodowej służby informacyjnej) zająć się należy także kwestią dotychczas zaniedbaną, to jest naprawianiem szkodliwych dla stosunków międzynarodowych następstw publikowania fałszywych informacji w prasie. Uregulowanie tego zagadnienia w postaci międzynarodowego porozumienia prasowego napotykało na olbrzymie trudności. Rolę inicjatywną mogłyby w tej kwestii spełnić porozumienia pomiędzy organizacjami prasowymi poszczególnych krajów oraz akcja pojedyncza prowadzona przez te organizacje, zmierzająca do złagodzenia zbyt ostrych kampanii prasowych w pewnych konkretnych przypadkach.

Zgłoszona w tej sprawie rezolucja przez S. Kauzika w imieniu PZWDiC wywołała ożywioną dyskusję oraz liczne zastrzeżenia i wątpliwości. Po modyfikacjach rezolucja polska zaaprobowana została przez wszystkich obecnych w Madrycie członków FIADEJ i w ich imieniu zgłoszona została na II Międzynarodową Konferencję Rządowych Biur Prasowych i przedstawicieli organizacji prasowych w następującym brzmieniu²⁰:

„Uznając, że dla pokoju świata i zapewnienia dobrych stosunków między narodami jest rzeczą nieodzowną, aby w prasie jako wyraziciele opinii publicznej każdego kraju i zarazem głównego czynnika wpływającego na jej kształtowanie panowało zrozumienie interesów pokoju światowego i stale była przestrzegana zasada lojalności wobec strony przeciwnej, nawet wśród najbardziej zażartej walki politycznej;

Wychodząc z założenia, że wobec zła, wywołanego w stosunkach międzynarodowych ogłaszaniem w prasie faktów nieprawdziwych (*inexacte*), należy przede wszystkim starać się o naprawienie wyrządzonych tym szkód za pomocą sprostowania lub wyjaśnienia zakwestionowanej wiadomości, niezależnie od środków prewencyjnych lub represyjnych, do których mogłaby dać powód;

Konferencja prasowa

1) Wyraża opinię, że:

a) sprostowanie fałszywych wiadomości jest jednym z najskuteczniejszych środków przeciwdziałania ich szkodliwym skutkom i b) każdy dziennik ma obowiązek moralny przestrzegania w praktyce zasady „*audiatur et altera pars*” i ogłoszenia wszelkiego sprostowania faktycznego, które zostanie mu nadesłane wskutek ogłoszonej w nim fałszywej wiadomości, szkodliwej dla światowego pokoju;

2) Zaleca wszystkim rządowym biurom prasowym oraz wszystkim organizacjom prasowym, aby na podstawie materiału i sugestii zawartych w memoriale Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism przestudiowały całokształt problemów związanych z prostowaniem fałszywych wiadomości prasowych i na następną konferencję przedstawiły swoje uwagi i konkretne wnioski”.

Z propozycji polskiej odpadły zalecenia dla krajowych związków wydawców dotyczące podjęcia przez nie akcji pośredniczenia w umieszczaniu sprostowań wiadomości fałszywych mogących zakłócić dobre stosunki międzynarodowe.

Delegacji PZWDiC udało się jedynie doprowadzić do formalnego porozumienia ze związkami wydawców Holandii i Szwajcarii o następującej treści²¹:

²⁰ *Op. cit.*, s. 10.

²¹ ASDP, PZW, t. 167, p. 19.

„Uznając, że dla zapewnienia utrzymania pokoju światowego i dobrych stosunków między narodami jest rzeczą nieodzowną zapanowanie w prasie ducha zrozumienia interesów pokoju światowego oraz pragnąc natychmiast uczynić krok w kierunku zakreślonym przez cel zasadniczy Konferencji Madryckiej, przedstawiciele trzech Związków Wydawców Dzienników — Holandii, Szwajcarii i Polski — postanowili zgodnie co następuje:

Artykuł pierwszy i jedyny: Związki Wydawców Holandii, Szwajcarii i Polski obowiązują się w razie ogłoszenia wiadomości nieprawdziwej (*inexacte*) wystąpić wobec danego dziennika, aby w jak najkrótszym czasie umieścić sprostowanie, które zostanie nadesłane przez Związek kraju obrażonego”.

Zarówno rezolucja FIADEJ, jak i memoriał PZWDiC włączone zostały następnie jako załączniki do uchwał Międzynarodowej Konferencji Rządowych Biur Prasowych, w której pracach obok J. Libracha delegata polskiego MSZ czynny udział brali przedstawiciele polskich wydawców²².

Mimo ograniczonego charakteru porozumień, aktywne uczestnictwo delegacji PZWDiC zarówno w konferencji FIADEJ, jak i w Międzynarodowej Konferencji Rządowych Biur Prasowych i przedstawiciele organizacji prasowych w Madrycie, ocenić należy pozytywnie. Wykazała ona wiele inicjatywy i służyła cenną pomocą polskiemu MSZ w przeprowadzeniu zasad niewątpliwie sprzyjających normalizacji stosunków międzynarodowych.

Jednym z rezultatów działalności PZWDiC było oficjalne rozesłanie przez Sekretariat Ligi Narodów do wszystkich rządowych biur prasowych i ważniejszych organizacji prasowych państw członków Ligi memoriału i wniosków polskich wydawców w sprawie prostowania fałszywych informacji prasowych. Sekretariat Ligi Narodów zwracał równocześnie uwagę adresatów na treść polskiego memoriału, jego wagę i znaczenie dla unormowania międzynarodowych stosunków prasowych oraz polecił przeprowadzenie ankiety na temat objęty memoriałem²³.

Przy okazji konferencji i wizyt zagranicznych w roku 1933 przedstawiciele Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism odwiedzili związki wydawców w Paryżu, Rzymie, Mediolanie, Zurychu, Wiedniu, nawiązali kontakty z Sekcją Informacyjną Ligi Narodów i Stowarzyszeniem Korespondentów Prasowych akredytowanych przy Lidze Na-

²² Międzynarodowa konferencja w sprawach wydawniczych i prasowych w Madrycie, „Prasa”, 1934, nr 11, 12, 1, s. 9—13.

²³ Walka z fałszywymi informacjami prasowymi na terenie międzynarodowym, tamże, 1934, nr 2—3, s. 9.

rodów w Genewie oraz ogłoszeniową organizacją wydawców austriackich Werbedienst w Wiedniu²⁴.

W grudniu tegoż roku nastąpiło dalsze zacieśnienie kontaktów Polskiego Związku Wydawców z prasą holenderską²⁵. Na zaproszenie Związku przebywał z wizytą w Polsce dominikanin Jacek Hermans, redaktor naczelny i jeden z głównych publicystów czołowego katolickiego dziennika holenderskiego „De Maasbode”, który kierował akcją zbierania funduszy na rzecz ofiar w Polsce podczas pierwszej wojny światowej oraz opublikował życzliwe wobec naszego kraju artykuły. Wraz z dominikaninem Hermanssem odwiedził Polskę jego przyjaciel, dyrektor Centralnego Biura Akcji Katolickiej w Holandii, ksiądz Brink. Goście przyjęci zostali także na specjalnej audiencji przez episkopat polski, podejmowani byli przez Polski Związek Wydawców oraz podróżowali po Polsce. Ich wizyta, czemu dali wyraz zarówno w wypowiedziach, jak i szeregu entuzjastycznych artykułów i specjalnej broszurze pióra J. Hermansa pt. *Acht Wintersche Tagen in Polen*, wydanej w nakładzie kilkunastu tysięcy egzemplarzy po jego powrocie do Holandii, miała duże znaczenie propagandowe dla Polski²⁶.

W dniach od 10 do 17 czerwca 1934 r. w XX Kongresie Międzynarodowej Unii Stowarzyszeń Prasowych (Union Internationale des Associations de Presse — UNIAP), obradującym w Belgii, uczestniczył S. Kauzik, jako przedstawiciel Polskiego Związku Wydawców²⁷. Unia, utworzona w 1894 r., wznowiła swą działalność po zakończeniu pierwszej wojny światowej dopiero w roku 1927. Kongres z roku 1934 miał w znacznym stopniu za zadanie uporządkowanie spraw organizacyjnych, tej, jak się wydaje, mało ruchliwej organizacji wobec istnienia dwu międzynarodowych stowarzyszeń prasowych: FIADEJ i Międzynarodowej Federacji Dziennikarzy (Fédération Internationale des Journalistes — FIJ). W Kongresie uczestniczyło około stu delegatów reprezentujących 36 organizacji prasowych 29 krajów, w tym 11 pozaeuropejskich z USA włącznie. Ustalono, że Unia zrzesza na płaszczyźnie interesów zawodowych wszelkie organizacje prasowe, a mianowicie organizacje wydawców dzienników, organizacje dziennikarzy, organizacje prasowe mieszane oraz organizacje czasopism. Według pierwszego artykułu statutu Unii do jej zadań należało organizowanie wspólnej akcji w sprawach zawodowych interesujących świat dziennikarski i wydawniczy, ustalenie reguł i zwyczajów obowiązujących w działalności prasowej i publicystycznej oraz

²⁴ *Akcja zagraniczna Związku Wydawców*, tamże, 1934, nr 11, 12, 1, s. 30—31.

²⁵ *Pobył w Polsce Ojca Jacka Hermansa*, tamże, 1934, nr 11, 12, 1, s. 18—20.

²⁶ *Rezultat wizyty w Polsce o. Jacka Hermansa*, tamże, 1934, nr 2—5, s. 10.

²⁷ S. Kauzik, *XX-ty Kongres Unii Międzynarodowej Stowarzyszeń Prasowych*, tamże, 1934, nr 6—8, s. 6—8.

inicjowanie porozumień i umów międzynarodowych dotyczących spraw prasowych²⁸.

Delegat Polskiego Związku Wydawców w wygłoszonym referacie omawiał sprawę prostowania fałszywych informacji w stosunkach międzynarodowych. Poinformował także o wniosku PZWDiC zgłoszonym na zjazdach prasowych w Madrycie, o ankiecie na temat tego wniosku rozpisanej przez Ligę Narodów oraz o porozumieniu prasowym wydawców Polski, Szwajcarii i Holandii. Po dłuższej dyskusji Kongres przyjął rezolucję stwierdzającą, że skuteczna walka z fałszywymi informacjami jest wyjątkowo trudna, jednak powinna być energicznie prowadzona przez wszystkie międzynarodowe organizacje prasowe w interesie prasy i polepszenia stosunków międzynarodowych. W celu obmyślenia sposobów przeciwdziałania publikowaniu fałszywych wiadomości oraz zapewnienia druku sprostowań, upoważniono dyrekcję Unii do nawiązania w tej sprawie bliższych stosunków z prasowymi organizacjami międzynarodowymi i narodowymi zajmującymi się rozwiązaniem tego problemu²⁹.

Jak widać chociażby na podstawie uczestnictwa w Kongresie UNIAP, Polski Związek Wydawców Dzienników i Czasopism kontynuował w roku 1934 na forum międzynarodowym działania rozpoczęte w roku poprzednim. Jednakże, jak się wydaje, zmiany, jakie nastąpiły głównie w stosunkach polsko-niemieckich (porozumienie zawarte 24 II 1934 r.) rzutowały także na zagraniczną działalność Związku. Jak to stwierdza M. Pietrzak: „W pierwszym roku po zawarciu porozumienia propaganda rewizjonistyczna i odwetowa na łamach prasy niemieckiej została przyhamowana. Sytuacja ta trwała jednak niezwykle krótko”³⁰. Dlatego też w roku 1934 nieco inaczej zostały rozłożone akcenty w zagranicznej działalności PZWDiC. Sądzić należy, że niezależnie od zbliżenia polsko-niemieckiego, zarówno w polskim MSZ, jak przede wszystkim w Polskim Związku Wydawców, wiele osób nie bardzo wierzyło w uspokajające gesty ze strony Niemiec. Dlatego nadal polskie instytucje prasowe, zwłaszcza te niezależne od Ministerstwa Spraw Zagranicznych, starały się stworzyć na terenie międzynarodowym klimat sprzyjający zwalczaniu fałszywych informacji, których głównym rozsadnikiem był aparat propagandowy Goebbelsa. Polityka taka mogła uchronić Polskę od meandrów tej propagandy. Jednakże formalne porozumienie prasowe z Niemcami osłabiało samą zasadę zwalczania fałszywych wiadomości. Główny oskar-

²⁸ *Międzynarodowa Unia Stowarzyszeń Prasowych. Rocznik polityczny i gospodarczy PAT*, Warszawa 1936, s. 968.

²⁹ S. Kauzik, XX-ty Kongres Unii...

³⁰ M. Pietrzak, *Reglamentacja wolności prasy w Polsce (1918—1939)*, Warszawa 1963, s. 461.

żony — Niemcy hitlerowskie nie mógł być już bezpośrednio napiętnowany, gdyż formalnie zawarł porozumienie z Polską będącą uprzednio jednym z naczelných obiektów napaści, przeważnie rewizjonistycznych.

Dlatego też, nie negując wagi innych zagadnień, które były omawiane na III Konferencji FIADEJ obradującej 22 i 23 X 1934 r. w Paryżu, sprawa zwalczania fałszywych informacji zgłoszona przez delegację polską nie była już kwestią pierwszoplanową³¹.

Na konferencji tej zadeklarowało swoją współpracę 17 związków wydawców reprezentujących prasę 11 krajów Europy, tj. Austrii, Belgii, Czechosłowacji, Francji, Holandii, Hiszpanii, Włoch, Norwegii, Polski, Rumunii i Szwajcarii. Ponadto Polski Związek Wydawców wyjednał decyzję przystąpienia do Federacji związków Czechosłowacji, Estonii i Finlandii, które w zjeździe paryskim udziału nie wzięły, zapewniły jednak o gotowości współdziałania.

Czołową sprawą dyskusowaną na konferencji był statut FIADEJ. Projekt statutu opracowany został w oparciu o propozycje PZWDiC. Zakładał on, że członkami Federacji mogą zostać organizacje narodowe zrzeszające wyłącznie wydawców, czyli właścicieli dzienników i czasopism (osoby fizyczne i prawne). Kraje, które nie posiadają związków wydawców, mogą być reprezentowane w FIADEJ przez wydawcę jednego z krajowych dzienników.

Konferencja wyraziła swe szczególne zainteresowanie wobec trzech memoriałów przedstawionych przez delegację polską: 1) w sprawie stosunku prasy do radia, 2) w sprawach telekomunikacyjnych, 3) w sprawie prostowania fałszywych informacji prasowych. Podjęta zostanie rezolucja wskazująca na konieczność poddania audycji informacyjnych radia kontroli prasy, konieczność zaniechania radioreportaży nadawanych w czasie późniejszym a nie bezpośrednio, wreszcie konieczność skasowania na wzór Anglii, Holandii i Szwajcarii działów ogłoszeniowych w radio, a przed całkowitym wprowadzeniem tego postulatu — celowość znacniejszego ograniczenia działów ogłoszeniowych. Drugi referat przedstawiciela PZWDiC dotyczył wysiłków w celu uzyskania przez prasę ulg i ułatwień w komunikacji telefonicznej i telegraficznej na terenie międzynarodowym. Ze względu na ogrom materiału informacyjnego i trudności realizacji postulatów zawartych w memoriale konferencja poleciła ich przestudiowanie przez poszczególne kraje. Umożliwić to miało Polskiemu Związkowi Wydawców przedstawienie sprawy ponownie przeanalizowanej na następnej konferencji. Trzeci memoriał PZWDiC w sprawie prostowania fałszywych informacji nie został już przedyskutowany na konferencji paryskiej na względu na brak czasu.

³¹ S. Kauzik, *III-ci Zjazd Federacji Międzynarodowej Wydawców Dzienników*, „Prasa”, 1934, nr 9—12, s. 6—10.

Kolejna IV Konferencja Międzynarodowej Federacji Związków Wydawców Dzienników i Czasopism obradowała w Zurychu w dniach 8—10 VII 1935 r.³² W skład prezydium FIADEJ wybrany został m. in. S. Kauzik, przedstawiciel Polskiego Związku Wydawców, na funkcję zastępcy dyrektora generalnego Federacji.

Znaczenie konferencji wyrażało się przede wszystkim w domaganiu się przez wydawców wspólnie z dziennikarzami prawa do obrony interesów wydawniczych w stosunku do wszystkich organizacji międzynarodowych zajmujących się bezpośrednio czy pośrednio sprawami prasowymi.

W oparciu o polskie propozycje, po uzgodnieniu z Międzynarodową Federacją Dziennikarzy (FIJ), uchwalony został wniosek o powołaniu Komisji Porozumiewawczej Międzynarodowych Organizacji Prasowych skupiającej wydawców i dziennikarzy. Fakt ten miał istotne znaczenie dla reprezentacji świata prasy wobec innych organizacji międzynarodowych. (Domyślać się należy, że istniejąca Międzynarodowa Unia Stowarzyszeń Prasowych — UNIAP roli tej nie spełniała w sposób zadowalający).

Na kongresie nastąpiło umocnienie organizacyjne FIADEJ na skutek uchwalenia statutu, którego projekt zgłosił na konferencji poprzedniej przedstawiciel PZWDiC. Przedmiotem obrad były ponadto kwestie omawiane poprzednio w Paryżu, uzupełnione jeszcze m. in. przez propozycje polskie³³. PZWDiC opracował również cztery memoriały: 1) telekomunikacja na usługach prasy, 2) przewóz pism samolotami, 3) przewóz pism wagonami sypialnymi, 4) wzajemne stosunki radia i prasy.

6 XII 1935 r. odbyło się w Paryżu pierwsze posiedzenie Komisji Porozumiewawczej Międzynarodowej Organizacji Prasowych. Omawiano na nim memoriał PZWDiC dotyczący międzynarodowych legitymacji prasowych oraz postulaty wydawców w tej sprawie³⁴. Na drugim posiedzeniu w Zurychu w dniu 18 IX 1936 r. omawiano następujące kwestie: sprawę współpracy prasy na rzecz pokoju światowego; zagadnienie warunków pracy dziennikarzy za granicą i łączący się z tym problem legitymacji i ułatwień komunikacyjnych dla dziennikarzy; sprawę wymiany dziennikarzy pomiędzy poszczególnymi krajami; wzajemne stosunki prasy i radia oraz prawną sytuację prasy w poszczególnych krajach³⁵.

³² S. Kauzik, *IV Kongres Federacji Międzynarodowej Związku Wydawców Dzienników*, „Prasa”, 1935, nr 3, s. 6—7.

³³ *Memoriały Polskiego Związku Wydawców na IV Kongres Międzynarodowej Federacji Wydawców*, tamże, 1935, nr 3, s. 8—9.

³⁴ *Memoriał Polskiego Związku Wydawców w sprawie międzynarodowych legitymacji prasowych*, tamże, 1936, nr 1, s. 7.

³⁵ S. Kauzik, *II-gie posiedzenie Komitetu Porozumienia Międzynarodowych Federacji Wydawców i Dziennikarzy*, tamże, 1936, nr 10, s. 5—6.

W maju 1937 r. obradowała w Wiedniu kolejna V konferencja Międzynarodowej Federacji Związków Wydawców Dzienników³⁶. Udział w posiedzeniu wzięli przedstawiciele dwu związków wydawców Austrii, dwu związków Czechosłowacji, Danii, Finlandii, dwu związków Holandii, Włoch, Jugosławii, Niemiec, Norwegii, Polski, Szwajcarii i Węgier. Usprawiedliwili nieobecność przedstawiciele dwu związków wydawców Belgii, trzech związków Francji, dwu związków Hiszpanii i związku Rumunii. Federacja skupiała wówczas ogółem 24 związki wydawców z 17 krajów Europy.

Jak się wydaje, sytuacja polityczna w Europie w istotny sposób rzutowała na międzynarodową konferencję wydawców. Uczestniczyli w niej także przedstawiciele oficjalnych sfer Austrii z ministrem E. Ludwigiem prezesem Izby Prasowej Austrii oraz płk. Adamem szefem Biura Prasowego Prezydium Rady Ministrów. Na czoło omawianych zagadnień znowu wypłynęła sprawa walki z fałszywymi informacjami prasowymi, co podnieśli w swych wystąpieniach także przedstawiciele rządu austriackiego. W dyskusji „niemał wszystkie delegacje stwierdziły, że teza Polskiego Związku Wydawców, iż walka z fałszywymi informacjami winna iść przede wszystkim drogą wzajemnej pomocy organizacji wydawców przy prostowaniu fałszywych informacji zasługuje na szczególną uwagę”³⁷. M. in. delegacja Włoch oświadczyła, iż głównym powodem jej przyjazdu na kongres wiedeński była decyzja przystąpienia wydawców włoskich do układu w sprawie rektyfikacji fałszywych informacji, który z inicjatywy PZWDiC zawarty został pomiędzy związkami wydawców Holandii, Polski i Szwajcarii. Sądzić należy, że pozytywne stanowisko Włochów wobec inicjatywy polskich wydawców wiązało się z dobrymi stosunkami prasowymi polsko-włoskimi w połowie lat trzydziestych³⁸.

Deklarację o przystąpieniu do umowy w sprawie wzajemnej pomocy związków wydawców przy prostowaniu fałszywych informacji złożyli również przedstawiciele Związków Austrii i Czechosłowacji, co zapewne wynikało przede wszystkim ze specjalnej sytuacji tych krajów będących wówczas pod szczególną presją propagandowej działalności III Rzeszy. Przedstawiciele Austrii i Czechosłowacji podkreślili, że „umowa ta stanowi niewątpliwie jedyny poważny realny krok naprzód na drodze do rozwiązania tego trudnego zagadnienia, podczas gdy wszystkie rezolucje uchwalane dotychczas w tym przedmiocie stanowią tylko papierowe

³⁶ St[anisław] K[auzik], *V-ty Międzynarodowy Kongres Wydawców*, tamże, 1937, nr 6—7, s. 19—20.

³⁷ *Op. cit.*

³⁸ E. Rudziński, *Informacyjne agencje prasowe w Polsce 1926—1939*, Warszawa 1970, s. 164—165.

dokumenty”³⁹. Dyskusję dotyczącą zwalczania fałszywych informacji zakończono przyjęciem wytycznych delegacji PZWDiC dotyczących procedury przy wykonywaniu zawartego porozumienia.

Ponadto, po obszernej dyskusji, uchwalone zostały także inne wnioski zgłoszone przez delegata Polski⁴⁰. Dotyczyły one: 1) sprawy ułatwień dla prasy w dziedzinie obsługi telegraficznej i telefonicznej, 2) sprawy zorganizowania tanich i możliwie najszybszych przewozów dzienników i czasopism w komunikacji międzynarodowej przy pomocy samolotów i wagonów sypialnych, 3) sprawy ustanowienia międzynarodowych legitymacji dla wydawców, dyrektorów wydawnictw oraz redaktorów i publicystów nie należących do związków dziennikarskich, 4) sprawy stosunków prasy z przemysłem papierniczym i konieczności podjęcia akcji przeciwko wyjątkowej wyższości cen surowców papierniczych. Podczas zakończenia konferencji wyrażono szczególne słowa uznania pod adresem PZWDiC, który nazwano „motorem kongresu wiedeńskiego”⁴¹.

W tymże roku, w dniach 25—28 IX, delegacja wydawców polskich uczestniczyła w obradach XXII Kongresu Międzynarodowej Unii Stowarzyszeń Prasowych⁴². Wobec utworzenia po pierwszej wojnie światowej dwu międzynarodowych stowarzyszeń prasowych: FIJ i FIADEJ działalność Unii została znacznie ograniczona. Zmuszono ona była do przebudowania swej struktury (czego dokonała na kongresie w 1934 roku) i skoncentrowała swe działania głównie na terenie współpracy organizacji prasowych nie należących do wspomnianych wyżej Federacji. Na kongresie omawiane były sprawy konkurencyjnej działalności radia w dziedzinie informacyjnej i ogłoszeniowej, sprawy współpracy pomiędzy wydawcami i dziennikarzami, sprawy bibliografii artykułów wydrukowanych w dziennikach i czasopismach oraz problem ułatwień dla dziennikarzy w przejazdach zagranicznych.

W dniach 14—17 VII 1938 r. obradowała w Rzymie ostatnia w okresie międzywojennym konferencja FIADEJ. Podjęte zostały na niej trzy uchwały, znowu przy dużej aktywności PZWDiC. Jednakże na przebieg konferencji istotny wpływ wywrzeć musiała coraz bardziej komplikująca się sytuacja międzynarodowa. Pierwsza uchwała, dotycząca prostowania fałszywych lub nieścisłych wiadomości prasowych, przyjęta została w formie przedstawionej na konferencji w Madrycie z 1933 r. Uchwała druga ustalała regulamin mający zapewnić wykonanie powyższego postanowienia. Jego pierwszy punkt istotnie łagodzący samą istotę uchwa-

³⁹ St[anisław] K[auzik], *V-ty Międzynarodowy Kongres...*

⁴⁰ *Op. cit.*

⁴¹ *Op. cit.*

⁴² S. Kauzik, *XXII Kongres Międzynarodowej Unii Stowarzyszeń Prasowych*, „Prasa”, 1937, nr 10, s. 2—3.

ły stwierdzał: „Podlegają sprostowaniu jedynie wiadomości zawierające fakty fałszywe lub zniekształcone; natomiast sprostowanie nie może dotyczyć opinii o faktach oraz kwestii formy lub stylu”⁴³. Wreszcie trzecia uchwała otrzymała następujące brzmienie: „VI kongres FIADEJ w Rzymie, mając na celu utrzymanie dobrych stosunków między państwami, wyraża życzenie, aby związki dyrektorów i wydawców dzienników zaleciły specjalnie swym członkom unikanie wyrażen obelżywych lub drażliwych w stosunku do naczelników i szefów rządów”⁴⁴. Już z samego sformułowania tego ostatniego wniosku wynika, że został on zainicjowany przez reprezentantów państw, w których tego rodzaju funkcje były pełnione i zapewne wnioskodawcom chodziło przede wszystkim o obronę Hitlera i Mussoliniego.

Przy głosowaniu powyższych uchwał ujawniła się wyrażona polaryzacja stanowisk. Ze względu na istniejące ówczesne stosunki pomiędzy poszczególnymi zainteresowanymi państwami nie mogło być inaczej. Poszczególne delegacje wypowiedziały się następująco: Włochy — zgoda bez zastrzeżeń; Holandia — zgoda pod warunkiem ratyfikacji przez krajowy związek; Polska — zgoda; Szwajcaria — zgoda; Czechosłowacja — zgoda pod warunkiem ratyfikacji przez oba związki krajowe i z zastrzeżeniem, że Niemiecki Związek Wydawców w Czechosłowacji wypowie się co do alternatywy umowy zbiorowej lub bilateralnej; Węgry — zastrzeżenie dla możliwości zajęcia stanowiska przez związek krajowy; Jugosławia — tak jak Węgry, Francja — przedstawi sprawę swojemu związkowi; Niemcy — wstrzymały się od wypowiedzi; delegacja Związków Wydawców Państw Nordyckich — nie zajęła stanowiska. Rezultaty głosowania ujawniły zdecydowane zróżnicowanie stanowisk delegacji w porównaniu z jednomyślnymi porozumieniami w wielu kwestiach w latach wcześniejszych.

PZWDiC, oprócz uczestnictwa w pracy FIADEJ i UNIAP, w ostatnich latach okresu międzywojennego prowadził także działalność w innych dziedzinach współpracy międzynarodowej.

W lipcu 1937 r. prof. S. Z. Zakrzewski, prezes Polskiego Związku Reklamowego, a zarazem członek Polskiego Związku Wydawniczego, uczestniczył w trzecim światowym Kongresie Reklamy w Paryżu. W dniach od 6 do 11 IX tegoż roku obserwator z Polski uczestniczył w Kongresie Międzynarodowej Federacji Prasy Technicznej i Periodycznej obradującym w Paryżu⁴⁵.

⁴³ Uchwały FIADEJ w sprawie nieścistych i obraźliwych wiadomości, tamże, 1938, nr 11, s. 8.

⁴⁴ *Op. cit.*

⁴⁵ *Stosunki Polskiego Związku Wydawców z innymi organizacjami międzynarodowymi*, „Prasa”, 1938, nr 5, s. 57—58.

Ważnym propagandowym przedsięwzięciem PZWDiC w 1937 r. było urządzenie stoiska prasy polskiej na Międzynarodowej Wystawie Sztuki i Techniki w Paryżu⁴⁶. Obejmowała ona pięć następujących działań: 1) historię prasy polskiej, 2) stan współczesnej prasy polskiej, 3) dział poświęcony pięknej ilustracji w dziennikach i czasopismach, 4) polskie organizacje prasowe, 5) gospodarczą charakterystykę Polski jako wielkiego rynku zbytu, do którego dotrzeć można tylko przez ogłoszenia w prasie polskiej. Polskie stoisko w pawilonie prasowym uzyskało pochlebne oceny prasy paryskiej i fachowców. Jury wystawy przyznało stoisku prasy polskiej najwyższe odznaczenie — Grand Prix⁴⁷.

Ponadto PZWDiC zorganizował także w 1937 r. stoisko prasy polskiej na Targach Królewieckich⁴⁸.

Omawiając zagraniczną działalność PZWDiC⁴⁹ warto zwrócić uwagę na stałe kontakty korespondencyjne i osobiste z kierownikami poszczególnych wydawnictw zagranicznych oraz z władzami organizacji wydawców poszczególnych państw Europy i USA. Ponadto istotną rolę w zagranicznej działalności informacyjno-prasowej odegrał specjalny biuletyn informacyjny w języku francuskim pn. „Feuille d'Information”, wydawany w nakładzie 400 egzemplarzy. Biuletyn ten, rozsyłany do około 70 pism zawodowych za granicą, informował o prasowym życiu w Polsce. Ponadto dostarczany był związkom wydawców i innym zagranicznym organizacjom prasowym oraz organom Ligi Narodów. Wiadomości z biuletynu przedrukowywane były przez organy prasowe zagranicznych związków wydawców, m. in. w Szwajcarii, Francji, Niemczech, Austrii, Czechosłowacji, Holandii, Hiszpanii. W roku 1936 Polski Związek Wydawców dostarczył Niemieckiemu Instytutowi Prasowemu w Berlinie szczegółowy materiał dotyczący prasy polskiej do wydawnictwa „Handbuch der Weltpresse”.

W roku 1939 Polski Związek Wydawców aktywnie wystąpił przeciwko roszczeniom niemieckim wysuwany wobec Polski. Na ogólnym zebraniu Związku w dniu 25 maja uchwalona została odezwa pt. *Prawda o Gdańsku*, którą w tłumaczeniu francuskim i angielskim rozesłano do 916 poważniejszych dzienników 37 państw we wszystkich częściach świata. Ponadto tekst polski został przesłany do polskich placówek dyplomatycznych i konsularnych oraz 119 pism polskich za granicą w dwunastu krajach. Autorzy odezwy, przytaczając argumenty na rzecz powiązań Gdań-

⁴⁶ S. Kauzik, *Prasa na Wystawie Międzynarodowej w Paryżu*, tamże, 1937, nr 8—9, s. 8—9.

⁴⁷ *Bilans ubiegłego roku*, tamże, 1938, nr 1, s. 3.

⁴⁸ *Op. cit.*

⁴⁹ *Działalność zagraniczna związku*, tamże, 1939, nr 2, s. 113—116.

ska z Polską, stwierdzili m. in.⁵⁰: „Istotne powody, dla których Rzesza domaga się Gdańska są następujące: 1) dążenie Niemiec do zagrożenia Polski na Bałtyku, co równa się faktycznemu odcięciu jej od morza; 2) uzależnienie dostępu Polski do morza od woli Rzeszy, a tym samym uzależnienie od Niemiec całkowitego jej życia gospodarczego; 3) pozbawienie Polski przez całkowite podporządkowanie gospodarcze i militarne swobody wyboru w systemach politycznych Europy, co oznaczałoby uzyskanie przez Niemcy narzędzia nacisku na Polskę w kierunku podporządkowania Państwa 35-milionowego swemu systemowi politycznemu. Równałoby się to hegemonii Rzeszy Niemieckiej w Europie”. I dalej „Odrębności Gdańska od Rzeszy i utrzymania go w swoich granicach celno-gospodarczych będzie Polska bronić wszystkimi środkami i od Bałtyku odepchnąć się nie da”.

Zagraniczna działalność Polskiego Związku Wydawców Dzienników i Czasopism w okresie międzywojennym odegrała istotną rolę w rozwoju prasy polskiej. Nawiazane bowiem zostały ważne kontakty z prasowymi organizacjami poszczególnych krajów i międzynarodowymi organizacjami prasowymi, w czym prasa polska była szczególnie zainteresowana. Przedstawiciele wydawców polskich wykazywali wiele inicjatywy w rozwiązywaniu zarówno zawodowych problemów prasy, jak i zagadnień o szerszym rezonansie, dotyczących normalizacji stosunków dwu- i wielostronnych pomiędzy krajami. W swych działaniach zagranicznych reprezentowali stanowisko polskiej racji stanu.

Jednakże liczne propozycje, szczególnie dotyczące zwalczania fałszywych wiadomości w prasie, uporczywie stawiane przez delegacje polskich wydawców na prawie wszystkich międzynarodowych konferencjach prasowych doprowadziły jedynie do porozumień o ograniczonym znaczeniu. Nie mogły bowiem być zrealizowane w stale zagęszczającej się międzynarodowej sytuacji politycznej lat trzydziestych, bez czynnego udziału rządów, z których część tylko pozorowała chęć naprawy atmosfery politycznej, stosując zupełnie inną praktykę w działalności propagandowo-prasowej.

Do aktywów poczynań PZWDiC zaliczyć należy także zapoznawanie zagranicy z prasą polską i sprawami Polski, mało lub zupełnie nie znanymi na skutek długoletniej przerwy w państwowym życiu kraju.

⁵⁰ *Prawda o Gdańsku*, tamże, 1939, nr 6—7, s. 3.